

Amir Pazvari" and "Amiri" in the Context of Mazandaran Folk Literature Research

Aref Kamarposhti¹, Maryam Soleymanpour²

Received: 25/09/2022

Accepted: 28/01/2023

Introduction

Despite his fame and reputation, Amir Pazvari's name and address cannot be found in the history of literature and Tazkira. Therefore, the period of life, personality, time and place of the poet's death, poems, etc. has remained in an aura of ambiguity and everyone has their suspicions as perceptions of the poems attributed to him. There are conjectures regarding a particular place and identity. "Amiri" is one of the main characteristics of Mazandaran music, which includes various philosophical, religious, social, political and romantic topics (Mohsenpour, 1998, p.171). But this term refers more to a literary type than to Amir's personal poems, this literary type is sung along with a special song and has been replaced with an equivalent of the term "Tabri" (Fatemi, 1999, p. 178). The poems that are sung especially in the praise and lamentation of Imam Ali (AS) and imams in general in the position of Amiri music, have a special place in the land of Alavi and Mazandaran province. It is as if the Mazandaran people are known for their Amiri song, which shows the honor and closeness of this song not only in the culture and literature of the

* Corresponding Author's E-mail:
arefkamarposhti@gmail.com

1. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Babol Branch, Islamic Azad University of Babol, Iran. (Corresponding author).

<http://www.orcid.org/0000-0002-1072-0509>

2. Master of Persian language and literature, Islamic Azad University, Babol, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0001-6162-2805>

Mazandaran people, but also in the east of Gilan, Katul region, Semnan, Damghan, north of Tehran, Damavand and Taleghan.

Amiris were collected and published in the 13th century AH by Bernhard Dorn (1881-1805), a German-Russian Orientalist and Mirza Muhammad Shafi Mazandarani in a book called *Kanzalasarar Mazandarani*. In the past decades, based on the same book and manuscripts found, Amir Pazhans have published Amiri books under the name of *Amir Pazvari Divan*. The issue of Amir Pazvari and Amiri, despite the sensitivity of the issue in Mazandaran and the position of the researchers, was and is challenging. The current research intends to use the library method and collect the opinions of the researchers and review them, in addition to the many uncertainties and contradictions about the poet and his poems, to challenge some biases. As long as the identity of a native-sera poet is hidden in ambiguity; how can it be confirmed that he is Pazvari, and with doubts, a Divan attributed to him?

Background

So far, many books and articles have been written about Amir Pazvari and his poems. Due to the limitation, some books and articles are mentioned: "Amir Pazvari and Poetry and Music" (1992) by Majidzadeh, *Dictionary and Glossary of the Secrets of Mazandarani* (2008) written by Shokri, "Dust on the moon, an analysis of the condition of Amir Pazvari from beyond poetry and history" (2013) by Honari kar, "The oldest emirs of Mazandaran" (2013) by Moqim Barfroshehi, "Amir Pazvari native of the great house of Mazandaran" (2014) by Mahdipour Omrani, and *The Debates of Amir and Gohar* (2020) written by Enayati Qadikalai. Amiri or the system of "Amir and Gohar" based on the updated version preserved in the National Library of Iran (2013), written by Zabihi and Fallah in the two quarterly journals of Ayna al-Margesh. It is worth mentioning that this article was published in an expanded and detailed way in 2015 in the

form of a book called *Amir and Gem System* (Amir). "Pazvari or Mazandarani, which one?" (2015) by Zabihi and Gudarzi in *Culture and Literature Magazine*.

Methodology

This paper deals with a sensitive and controversial on Amir Pazvari; therefore, employing the library method, all the books and articles published about Amir Pazvari, have been reviewed.

Conclusion

Ambiguities and conflicting opinions about Amir Pazvari and his poems have caused the criticism of related studies. In response to the research questions, it should be acknowledged that the Pazevari name of Amir has no record in history and literature, and it has become popular due to the tolerance and removal of the Mazandarani suffix and the replacement of the Pazvari suffix according to personal opinion. Mentioning Amir Pazvari by the names of Amir Ali Tabarestani, Amir Ali Mazandarani and Amir Mazandarani strengthens the doubts about the poet's identity. Moreover, citing the poet's poems is not considered a great help either, because in the existing Amiris other than Pazwar, Amel, Kajur, Noor, etc. no particular names are mentioned. Even Amir's piousness is doubtful based on the "most detailed written narrative", because the famous Amir "Mir-e-Kal Amir Genene Pazvareh" is not presented in this new manuscript. Therefore, the introduction of a singer with the name and fame of Pazvari should be reconsidered. The poems collected in Mazandarani Kanzalasar, on the basis of which *Amir Pazvari Divan* was published, do not belong to Amir Pazvari, because in the first volume of Kanzalasar, in the biography of Amir, it is stated that this collection includes the poems of other poets, which is confirmed by the study of Amiri stylistics, and the debate among researchers regarding the form, weight and number of Amiri should also be added to the above reasons; however, it seems that with the onslaught of

prejudice, which is a big obstacle in knowing the truth of the poet and his poetry, Amir Pazvari and Amiri should remain in the public literature of Mazandaran with all the ambiguities. Resolving these ambiguities requires careful consideration and diligent work, and this clarification is about the credibility and honor, and familiarity of the poet and his poetry among the common people and the elite.

References

- Fatemi, S. (1998). *Notes on Amiri's song, a collection of essays on the knowledge of Mazandaran culture and literature: in memory of Amir Pazvari*. Mazandaran Culture House.
- Honari Karr, B. (2011). *Dust on the moon, an analysis of Amir Pazvari's condition from beyond poetry and history*. Cheshme.
- Majidzadeh, M. (1992). *Amir Pazvari and poetry and music*. The Author.
- Mehdipour Omrani, R. (2013). *Amir Pazvari native of Mazandaran*. Tirgan.
- Mohsenpour, A. (1998). *Amiri's place in Mazandaran music, a collection of essays on the knowledge of Mazandaran culture and literature: in memory of Amir Pazvari*. Mazandaran Culture House.
- Pazvari, A. (1958). *Kanzalasar Mazandarani*, vol. 1. Khaqani Bookstore.
- Pazvari, A. (1970). *Kanzalasar Mazandarani*, vol. 2. Offset Printing.
- Shukri, G. (2008). *Mazandarani dictionary and glossary of Kanzalasar (Amir Pazvari Divan)*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Zabihi, A., & Fallah, N. (2013). Amir or the system of "Amir and Gohar" based on the updated version of Mahfouz in the National Library of Iran. *Two Quarterly Journal of Ayna Al-Miras*, 12(1), 109-136.
- Zabihi, A., & Gudarzi, M. (2015). Amir; Pazvari or Mazandarani, which one? *Culture and Folk Literature Quarterly*, 4(1), 33-57.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۰، شماره ۴۷، آذر و دی ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

DOR: 20.1001.1.23454466.1401.10.47.8.9

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه مازندران

عارف کمرپشتی*^۱، مریم سلیمان‌پور^۲

(دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۳ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۸)

چکیده

زندگی‌نامه امیر پازواری، مشهورترین بومی‌سرای مازندران، با نبود سندی در تاریخ و ادبیات با گمانه‌زنی‌های بسیاری همراه شده، نیز انتساب امیری‌های گردآوری‌شده به امیر پازواری مورد مناقشه است. از این رو این جستار با بررسی پژوهش‌های انجام‌شده به روش کتابخانه‌ای درباره امیر پازواری و امیری، در صدد برآمده است تا بازنمایی درستی از این شاعر بومی‌سرا و سروده‌هایش ارائه دهد. نقد و بررسی پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد با توجه به مبهم بودن دوران زندگی شاعر، نامشخص بودن زمان و مکان وفات او و صحت یا عدم صحت انتساب به پازوار باید با تردید به هویت شاعری که به پازواری شهرت یافته است، نگریست، زیرا پازواری بودن امیر فاقد سند تاریخی است و به‌موجب تسامح و جابه‌جایی پسوند مازندرانی و جایگزینی پسوند پازواری رواج یافته است. نیز در کهن‌ترین و مفصل‌ترین نسخه یافت‌شده، امیری معروفی که بدان بر پازواری بودن شاعر استناد می‌شد، وجود ندارد. امیری‌های

---

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران (نویسنده مسئول)

*arefkamarposhti@gmail.com

<http://www.orcid.org/0000-0002-1072-0509>

۲ دانش‌آموخته کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران

<http://www.orcid.org/0000-0001-6162-2805>

گردآوری شده در کنزالاسرار مازندرانی که بعدها با نام دیوان امیر پازواری چاپ شده، سروده شخص امیر پازواری نیست. وجود اشعار دیگر شعرا با استناد به کنزالاسرار مازندرانی، بررسی سبک‌شناسانه امیری‌ها به‌ویژه تقابل قدمت و تازگی استعمال افعال و واژه‌ها، اختلاف نظر محققان در وزن و قالب، نیز اختلاف تعداد امیری‌های چاپ‌شده مؤید این موضوع است.

واژه‌های کلیدی: امیر پازواری، امیری، کنزالاسرار مازندرانی، دیوان امیر پازواری.

۱. مقدمه

از امیر پازواری با وجود شهرت و آوازه‌ای که دارد، نام و نشانی در تاریخ ادبیات و تذکره‌ها نمی‌توان یافت. از این‌رو دوران زندگی، شخصیت، زمان و مکان وفات شاعر، سروده‌ها و... در هاله‌ای از ابهام باقی مانده و هر کسی از ظن خود به‌مثابه برداشت‌هایی از سروده‌های منسوب به او، زمان و مکان و هویت مستقلی برایش قائل شده است.

«امیری»، سروده‌های امیر پازواری یا منسوب به او، یکی از اصلی‌ترین شاخصه‌های موسیقی مازندران است که موضوعات گوناگون فلسفی، مذهبی، اجتماعی، سیاسی و عاشقانه را دربرمی‌گیرد (محسن‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۱۷۱). اما این اصطلاح بیشتر به یک نوع ادبی گفته می‌شود تا به اشعار شخص امیر. این نوع ادبی همراه نغمه‌ای خاص خوانده می‌شود و جایگزین و معادل اصطلاح «تبری» شده است (فاطمی، ۱۳۷۷، ص. ۱۷۸). امیری‌ها در قرن سیزدهم ق توسط برنهارد ژرن (۱۸۰۵-۱۸۸۱م)، خاورشناس آلمانی‌تبار روسی و میرزا محمد شفیع مازندرانی در کتابی به نام «کنزالاسرار مازندرانی» گردآوری و چاپ شده است. در دهه‌های گذشته نیز براساس همین کتاب و نسخ یافت شده، امیری‌پژوهان امیری‌ها را به نام «دیوان امیر پازواری» چاپ کرده‌اند.

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربشتی و همکار

موضوع امیر پازواری و امیری، با وجود حساسیت مسئله در مآزندان و موضع‌گیری پژوهشگران، چالش‌برانگیز بوده و هست. پژوهش حاضر در نظر دارد با روش کتابخانه‌ای و گردآوری نظرات پژوهشگران و نقد و بررسی آن‌ها ضمن ابهامات فراوان و تناقض‌گویی درباره‌ی شاعر و سروده‌هایش، به علاقه‌مندان این حوزه تلنگری زده تا به دور از تعصب، واقع‌بینانه‌تر ببینند. مادام که هویت شاعری بومی‌سرا در ابهام و اما و اگرها پنهان مانده، چگونه می‌توان بر پازواری بودنش صحه گذاشت و با شک و شبهه، دیوانی با نام او به زیور طبع آراست؟

۱-۱. ضرورت تحقیق

پژوهش‌های نگاشته‌شده درباره‌ی امیر پازواری و سروده‌هایش (امیری) اغلب با نوعی تعصب و یک‌جانبه‌نگری همراه شده است، تا جایی که به نظر می‌رسد پژوهشگران و علاقه‌مندان همیشه با اغماض و نادیده گرفتن حقایق دست به قلم شده‌اند. شاید عرق و علاقه به سرزمین مادری و شاعری بومی‌سرا و برجسته کردنش مانع از دیدن حقایقی شده است که اگر با کمی واقع‌بینی بدان پرداخته می‌شد این همه تردید و اما و اگرها پشت هم جا خوش نمی‌کردند و تعصب، جایگزین واقعیت نمی‌شد. لااقل این همه ابهام و دوگانگی درباره‌ی شاعر و شعرش، چشم حقیقت‌بینی را باز می‌کرد و به خود می‌آمد و می‌پرسید چرا؟ چرا این همه ابهام؟ درحالی که از شعرای سده‌های اولیه‌ی ادبیات کهن فارسی اطلاعاتی در دست است، اما از شاعری بنام و پرآوازه خیر. افزون‌براین با نظرات ضد و نقیض پژوهشگران درباره‌ی جنبه‌های مختلف امیری‌ها، رسیدن به نقطه‌ی اشتراک و اتفاق نظر، بعید به نظر می‌رسد. باشد که کم‌ترین ضرورت این جستار، طرح سؤالی باشد برای روشن شدن حقایقی درباره‌ی بزرگ‌ترین شاعر بومی‌سرای مآزندان و سروده‌هایش که به نظر از قصد کتمان مانده است.

۱-۲. پرسش‌های تحقیق

این جستار در نظر دارد با بررسی یافته‌های امیری پژوهان به پرسش‌های زیر دربارهٔ امیر پازواری و امیری پاسخ دهد:

۱. چرا انتساب پازواری یا مازندرانی برای هویت‌بخشی به سرایندهٔ امیری‌ها راهگشا نیست؟

۲. چگونه می‌توان امیری‌های گردآوری‌شده در *کنزالاسرار مازندرانی* را در قالب *دیوان امیر پازواری* سرودهٔ امیر پازواری دانست؟

۲. پیشینهٔ تحقیق

تاکنون کتاب‌ها و مقالات فراوانی دربارهٔ امیرپازواری و سروده‌هایش نوشته شده است. کتاب‌های *امیر پازواری و شعر و موسیقی* (۱۳۷۱)؛ شرح و تفسیر *دیوان امیر پازواری*، دو جلد (۱۳۹۴)؛ *امیر پازواری؛ شناخت ۲: امیر و گوهر، گنجینه‌ای از درج اندیشهٔ شاعر* (۱۳۹۶) و *صد ترانهٔ امیر (بی‌تا) همگی به قلم محسن مجیدزاده؛ و دیوان امیر پازواری* (۱۳۸۴) توسط منوچهر ستوده و محمد داودی درزیکلایی؛ *واژه‌نامه و واژه‌نمای کنزالاسرار مازندرانی* (۱۳۸۷) نوشتهٔ گیتی شکری؛ *غبار بر ماه، واکاوی احوال امیر پازواری از ورای شعر و تاریخ* (۱۳۹۱) از بیژن هنری‌کار؛ *کهن‌ترین امیری‌های مازندران* (۱۳۹۲) از محمدمقیم بارفروش‌دهی؛ *امیر پازواری بومی سرای بزرگ مازندران* (۱۳۹۳) از روح‌الله مهدی‌پور عمرانی؛ و *مناظره‌های امیر و گوهر* (۱۳۹۹) نوشتهٔ احمدعلی عنایتی قادیکلایی مهم‌ترین کتاب‌ها در ارتباط با اشعار، زندگی‌نامه، شناخت امیر پازواری و... هستند.

عناوین «امیر و گوهر»، «امیر پازواری» و «امیری» به‌عنوان مدخلی در کتاب‌های *یکصد منظومهٔ عاشقانهٔ فارسی به قلم ذوالفقاری* (۱۳۹۲) و «فرهنگ داستان‌های عاشقانه

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربستی و همکار

در ادب فارسی» از باباصفری (۱۳۹۲) نیز در دانشنامه‌های «ادب فارسی، شبه قاره» (۱۳۸۰، ج. ۴، ذیل بینش کشمیری)، «تبرستان و مازندران» (۱۳۹۸، ج. ۵) و «فرهنگ مردم ایران» (۱۳۹۸، ج. ۱) مورد بررسی قرار گرفته است.

مقالات مرتبط متعددی نیز، در مجلات و همایش‌ها منتشر شده است؛ از جمله:

(۱۳۷۶): مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان، به کوشش جهانگیر نصری اشرفی و تیساپه اسدی؛ (۱۳۷۷): مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مازندران: به یاد امیر پازواری، به کوشش فرهنگخانه مازندران؛ (۱۳۸۹): مجموعه و چکیده مقالات دومین همایش ملی امیر پازواری، دانشگاه مازندران؛ (۱۳۹۳): امیری یا منظومه «امیر و گوهر» براساس نسخه نویافته محفوظ در کتابخانه ملی ایران، نوشته علی ذبیحی و نادعلی فلاح در دو فصلنامه آینه میراث. گفتنی است این مقاله به‌طور مبسوط و مشروح سال ۱۳۹۵ در قالب کتابی با نام منظومه امیر و گوهر (امیری) چاپ شده است؛ (۱۳۹۵): «امیر؛ پازواری یا مازندرانی، کدام‌یک؟» از علی ذبیحی و محمدرضا گودرزی در مجله فرهنگ و ادبیات عامه؛ (۱۳۹۶): «ریخت‌شناسی منظومه امیر و گوهر براساس نظریه ولادیمیر پراپ» نوشته مصطفی گرجی و همکاران در نشریه فرهنگ و ادب عامه.

در مقالات منتشرشده همانند کتاب‌ها به دوره و سرگذشت شاعر، جنبه‌های ادبی امیری‌ها، تحلیل مضامین و محتوا، وزن و قالب امیری‌ها، روایات داستان امیر و گوهر و... پرداخته شده است.

۳. بحث و بررسی

برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های تحقیق، نظرات پژوهشگران ادبیات عامه مازندان در دو زیربخش امیر پازواری و کنزالاسرار مازندرانی یا دیوان امیر پازواری و اکاوی و نقد خواهد شد.

۳-۱. امیر پازواری

امیر پازواری بومی سرای مشهوری است که اوراق تاریخ درباره زندگی نامه او تقریباً سفید و نانوشته است. حدس و گمان پژوهشگران برای هویت بخشی به این شاعر نام آشنای گمنام مازندرانی، زمان و مکان های مختلفی را در پی داشته که البته به جای روشن شدن زندگی نامه اش بر ابهام و سر درگمی ها افزوده است. از دوره تیموریان تا قرن سیزدهم را دوران زندگانی امیر پازواری دانسته اند. در واقع فقدان سندی تاریخی از وجود چنین شاعری، زمان و مکان زندگی او را در هاله ای از ابهام ماندگار کرده، آن گونه که بهتر است عنوان «امیر پازواری، بر ساخته بر جا» (ر.ک: تپوری، ۱۳۷۶، صص. ۲۰۲-۲۱۹) را شایسته و به جا دانست. فقدان نام و نشانی از امیر در تذکره ها و تاریخ، عده ای را بر آن داشت تا به استناد سروده هایش، گمانه زنی نموده تا شاید زمان و مکانی از زندگی اش استنباط و منتقدانی دیگر با ذکر ادله، همان استنباط ها را رد کنند.

دوره زندگی امیر پازواری را به حکومت تیموریان می رسانند. آورده اند چون مورد غضب امیر تیمور گورکانی - به سال ۸۵۰ ق می زیست - قرار گرفت، به هندوستان تبعید شد و پس از آن که مجدداً مورد لطف امیر قرار گرفت، به روستای خود عزیمت کرد و روستای پازوار به او سپرده شد (قلی پور گودرزی، ۱۳۷۶، ص ۱۶۰). سعید نفیسی درباره امیر پازواری با ذکر این که جزئیات احوال و عصر زندگی او درست معلوم نیست، می نویسد: «بیشتر احتمال می رود که در پایان قرن نهم و اوایل قرن دهم زیسته باشد» (۱۳۴۴، ج ۱/ص ۳۴۰). برخی عصر صفویه را دوره زندگی امیر پازواری می دانند (ر.ک: هومند، ۱۳۶۹، ص ۷۴؛ آقاجانیان میری، ۱۳۷۶، ص ۳۶؛ قلی پور گودرزی، ۱۳۷۶، ص ۱۵۹؛ فاطمی، ۱۳۷۷، ص ۱۷۱؛ شکری، ۱۳۸۷، مقدمه، ص. سیزده) و بر مدعای خود به دویستی زیر، استناد می کنند:

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربشتی و همکار

شاهان شاهه که اشرف ره جا بساته   ستون به ستون قرص طلا بساته
سنگ مرمر ره آدم‌نما بساته   فلک دکته کارم‌سرا بساته
(کنزالاسرار، ۱۳۴۹، ج. ۲/ص. ۵۷۸)

Șâ un šähe ke aşref -re jä besäte//setun be setun qurse tölä besäte
Sange marmar-e ädem nәмä besäte//falek dakete käremsärä besäte

برگردان: شاهنشاه است که اشرف (بهشهر کنونی) را بنیاد کرد. ستون به ستون آن را به پارچه زر آراست. سنگ مرمر را آینه صورت‌نما ساخت. فلک نامهربان کاروان‌سرا ساخت.

یا این‌گونه استدلال می‌شود که با توجه به «حال و هوای اجتماعی که در دیوان امیر پازواری منعکس است، باید این شاعر نادره‌گوی را مربوط به قرن دهم و یازدهم هجری بدانیم» (ستوده، ۱۳۷۷، ص. ۲۱۲)، زیرا اشارات و نشانه‌هایی در شعرهای امیر، دوره‌گذار از صفویه به افشاریه را نشان می‌دهد (مهدی‌پور عمرانی، ۱۳۹۳، ص. ۲۶). پژوهشگری دیگر با ذکر دلایلی، دوره نادرشاه را زمان حیات امیر پازواری معرفی می‌کند (ر.ک: مجیدزاده، ۱۳۷۶، صص. ۲۲-۳۱). یا به نظر می‌رسد نام امیر پازواری در سده‌های اخیر، به‌خصوص از میانه قرن سیزدهم رواج یافته است (هنری‌کار، ۱۳۹۱، ص. ۳۱)، زیرا در هیچ‌یک از منابع سده هشتم تا دوازدهم هجری نامی از امیر به میان نیامده است (قلی‌پور گودرزی، ۱۳۷۶، ص. ۱۶۰).

تعیین مکان زندگی امیر پازواری همانند گمانه‌زنی جهت تعیین زمان زندگی او، با نظرات ضد و نقیضی همراه است. پژوهشگران و علاقه‌مندان به ادب عامه از امیری‌های بر جای مانده حتی نتوانستند در این‌باره نیز به اتفاق نظر برسند. گاه از روی تعصب و شهرت سراینده به پازواری، او را اهل پازوار می‌دانند (ر.ک: قربانی، ۱۳۷۶، ص. ۱۱۰؛ نورزاد، ۱۳۷۷، ص. ۲۲۱؛ ستوده و داودی درزی‌کلایی، ۱۳۸۴، صص. ۳۴۶-۳۴۷)، اما از

آنجا که سند تاریخی بر این مدعا وجود ندارد، نمی‌توان چنین نظری را پذیرفت. در دویستی‌های امیر پازواری، به پازوار، نور و کجور (فقط یک بار)، امیرکلا و ساری (۲ بار)، آمل (بیش از ۷ بار) و کرسنگ و لار که جزو آمل هستند به کرات اشاره شده است. حتی ماندگاری امیر در آمل را به واسطه زیستگاه معشوقه‌اش حدس می‌زنند.^۱ از طرفی براساس امیری‌ها، مهر امیر به زیبارویی گیلانی و گذران عمر شاعر در گیلان استنباط می‌شود (ر.ک: نورزاد، ۱۳۷۷، صص. ۲۲۲-۲۲۷). پیش‌تر به امیر تیمور گورکانی و هم‌عصری شاعر با این حاکم و بخشیده شدن روستای پازوار بدو اشاره شد، اما در برخی منابع آمده امیر تیمور گورکانی، سلطان مازندان، یکی از قصبات ولایت خود به نام «امیرکلا» را به او پیش‌کش می‌کند. این قصبه به نام امیر پازواری نامیده می‌شود که فعلاً بخش شهرستان بابل است (آقاجانیان میری به نقل از شاپان، ۱۳۷۶، ص. ۳۵). با وجود تعصب در انتساب امیر به پازوار - منطقه‌ای بین بابل و بابل - و قرار دادن مجسمه‌ای از امیر در ابتدای شهر امیرکلا، امیر پازواری و گوهر دو دلدادۀ اهل ساری معرفی شده‌اند که بینش کشمیری (متوفی ۱۱۰۰ق) در مثنوی رشته گوهر، داستان عشق این دو را به نظم درآورده است^۲ (ر.ک: انوشه، ۱۳۸۰، ج. ۴/ص. ۵۶۸؛ هنری‌کار، ۱۳۹۱، ج. ۴/ص. ۳۲؛ ذوالفقاری، ۱۳۹۲، ص. ۱۲۱؛ باباصفری، ۱۳۹۲، ص. ۳۷؛ اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۱۷). متأسفانه سند موثقی از زمان وفات امیر نیز، وجود ندارد. فقط در ریاض‌العارفین آمده است، «مزارش در دارالمرز مشهور است» (هدایت، ۱۳۴۴، ص. ۵۵). بر فرض آن‌که اگر هدایت از امیر پازواری با نام «امیر مازندرانی» یاد کرده باشد، از این دارالمرز مشهور نشانی بر جای نیست. فرمانی خطاب به اردشیر میرزا، والی دارالمرز مازندان در دست است که براساس آن «دارالمرز مکانی است که بیش از ۷۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت داشت و تاکنون مقبره‌ای بدین نام و مشخصات پیدا نشده

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربستی و همکار

است تا صحت گفتار هدایت را معلوم کند» (طبری، ۱۳۷۷، ص. ۲۵۸). نه تنها «در پازوار و آمل چنین مزاری وجود ندارد» (نورزاد، ۱۳۷۷، ص. ۲۳۰) که در بابل و جغرافیای مازندان و ایران نمی‌توان سراغی از این دارالمرز مشهور یافت. به نظر گنگ و مبهم ماندن مکان زندگی شاعر، همانند روزگار زندگی‌اش، با مجهول‌الهویه بودن شاعر چندان بی‌ارتباط نیست.

ریاض‌العارفین نوشته‌شده در ۱۲۶۰ق، قدیم‌ترین تذکره‌ای است که از امیر با نام «امیر مازندرانی» این‌گونه یاد کرده است: «از مجاذیب عاشقان و از قدمای صادق اعراب وی را شیخ‌العجم نامند. دیوانش همه رباعی و رباعیاتش به لفظ پهلوی است. مزارش در دارالمرز مشهور و این رباعی از آن مغفور است:

کنت کنز نه گره ره من بوشائمه   خمیر کرده آب چهل صبائمه

واجب الوجود علم‌الاسمائمه   ارزان مفروش در گرانبھائمه^۳

(هدایت، ۱۳۴۴، ص. ۵۵).

در انجمن چهارم از فرهنگ انجمن‌آرای ناصری - شروع نگارش ۱۲۸۶ق و پایان نگارش به سال ۱۲۸۸ق - ذیل «تبری» آمده است: «امیر نام مردی از اهل پازوار قریب به شهر بارفروش که او را شیخ‌العجم خوانده‌اند به وزنی خاص اشعار به زبان دری مازندری گفته دیوانش حاضر و به تبری مشهور است» (هدایت، بی‌تا، ص. ۲۵۶). براساس این دو سند، این سؤال پیش می‌آید که اگر بنا بر مکتوبات هدایت، امیر پازواری همان امیر مازندرانی است، چرا نسبت پازواری بودن امیر بر مازندرانی بودن او ارجح دانسته شده است؟ حال که از امیر مازندرانی به‌جز معرفی کلی هدایت، زمان و مکان تولد یا مرگ او در تاریخ ثبت نشده است؛ برچسب پازواری بودن و بر سر زبان انداختن امیر پازواری چه کمک شایانی در شناساندن او کرده است جز آن‌که

نسبت او به پازوار را می‌رساند؟ حتی شهرت امیر پازواری به این شائبه دامن می‌زند که امیر مازندرانی و امیر پازواری دو شاعر با هویت شخصی جداگانه‌ای هستند و باید به دنبال دو تن در تاریخ و تذکره‌ها گشت. اگر این دو، یک تن هستند باید پذیرفت که مازندرانی بودن او - با توجه به تاریخ نگارش ریاض‌العارفین نسبت به انجمن‌آرای ناصری - بر پازواری بودن برتری دارد و اصرار و تعصب بر پازواری بودن شاعر بی‌جهت است و تنها انتساب او به پازوار را نشان می‌دهد تا نقطه کوری از مکان زندگی شاعر بگشاید؛ اما اگر دو فرد با هویت مستقلی هستند، شک و تردیدها دوجندان می‌شود، زیرا امیر پازواری براساس نسخ خطی «در سده یازدهم تا میانه سده سیزدهم هجری [قمری] به صورت امیرعلی طبرستانی، امیرعلی مازندرانی و امیر مازندرانی» (ر.ک: ذبیحی و گودرزی، ۱۳۹۵، صص ۴۸-۵۰) به شیخ‌العجم شهرت دارد.

لازم به یادآوری است که امیر تیمور قاجار ساروی صاحب «نصاب طبری» یا «نصاب مازندرانی» شاعر دوره قاجار نیز، مشهور به «امیر مازندرانی» است، اما از آنجا که سبک و سیاق این شاعر و سرایش اشعار در بحور مختلف عروضی با سروده‌های منتسب به امیر پازواری هم‌خوانی ندارد، یکی دانستن این دو بسیار بعید و نادرست است. شهرت امیر تیمور قاجار ساروی به امیر مازندرانی سبب شد گل‌باباپور - نویسنده مقدمه دو جلد کنزالاسرار مازندرانی - این‌گونه اظهار دارد که «امیر پازواری با امیر مازندرانی فرق دارد و دو نفرند. امیر پازواری همین است که کتاب کنزالاسرار مازندرانی اثر طبع اوست. امیر مازندرانی نامش امیر تیمور قاجار و اهل ساری است و نصاب به مازندرانی اثر طبع اوست» (۱۳۴۹، ج ۲، پاورقی، ص ۸). به موجب این اظهار نظر، لقب مازندرانی از امیر - شاعر مشهور بومی سرا - جدا شد (ذبیحی و گودرزی، ۱۳۹۵، ص ۳۷) و لقب پازواری از نیمه دوم قرن سیزدهم رواج یافت (همان، ص ۴۸)؛

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مازندران _____ عارف کمرپشتی و همکار

بنابراین رواج نام امیر پازواری به‌واسطه‌تسامح و اظهار نظر شخصی در جابه‌جایی پسوند است، نه سند تاریخی.

نویسندگان مقاله «امیر؛ پازواری یا مازندرانی، کدام یک؟» درباره‌این‌که هدایت پیش‌تر در *ریاض‌العارفین* از «امیر مازندرانی» نام برده و در *انجمن‌آرای ناصری*، امیر را «پازواری» خوانده، اذعان دارند هدایت «در فرهنگ *انجمن‌آرای ناصری* متأثر از *کنز‌الاسرار* مازندرانی یا دریافت‌ها و پژوهش‌های مردمی مؤلف است» (همان، ص. ۴۳)، چون *ریاض‌العارفین* (۱۲۶۰ق)، پیش از *کنز‌الاسرار* (۱۲۷۷ و ۱۲۸۳ق) و *انجمن‌آرای ناصری* (۱۲۸۸ق)، پس از *کنز‌الاسرار* نوشته شده است. حال بهتر است به این پرسش پاسخ داده شود که مگر هدایت بدون تحقیق و تفحص به نگارش مدخل «امیر مازندرانی» در *ریاض‌العارفین* اقدام کرده بود که پس از گذشت چند سال با چاپ دو جلد *کنز‌الاسرار* و تحت تأثیر این کتاب یا پژوهش‌های مردمی، نظر خود را تغییر داده است؟ اگر هدایت متأثر از *کنز‌الاسرار* و دریافت‌های مردمی به این نتیجه رسیده که امیر مازندرانی، نادرست بوده و امیر پازواری به‌جا و درست است، پس چرا درباره‌شیخ‌العجم بودن امیر، شک و تردیدی نداشته است و در هر دو کتاب، امیر را با لقبی یکسان می‌خواند؟ به‌نظر می‌رسد استنباط نویسندگان مقاله یادشده جزو مواردی است که با زیر سؤال بردن کار هدایت، به جای رفع ابهام از هویت شاعر، بر شائبه‌هویت مستقل دو شاعر دامن می‌زند. در حالی که به استناد دوبیتی «کنت کنز نه گره ره من بوشائمه...» که هدایت در صفحه ۵۵ *ریاض‌العارفین* از امیر مازندرانی شاهد مثال آورده و این دوبیتی در نسخه خطی نویافته و «مفصل‌ترین روایت مکتوب» (ذبیحی و فلاح، ۱۳۹۵، ص. ۱۹) از منظومه امیر و گوهر به سال ۱۲۵۸ق قبل از نگارش *ریاض‌العارفین* و در صفحه ۱۶۰ جلد اول *کنز‌الاسرار* که بعد از *ریاض‌العارفین* نوشته شده، موجود

است. بنابراین با اشتراک لقب شیخ العجمی و دویبتی یادشده، «امیر» اهل پازوار در *انجمن آرای ناصری* می‌تواند همان «امیر مازندرانی» هدایت در *ریاض‌العارفین* باشد و باید در نظر داشت که اشاره به پازوار تنها نسبت مکان است. با جابه‌جایی پسوند مازندرانی و پازواری در قرن سیزدهم که امیر پازواری بر سر زبان‌ها افتاده هم‌چنان تردید در هویت امیر پازواری که با اسامی امیرعلی طبرستانی و امیرعلی مازندرانی نیز از او یاد شده به قوت خود باقی است. تردید در پازواری بودن امیر را به استناد پژوهشی دیگر می‌توان دریافت؛ در همان نسخه خطی نویافته اذعان شده است که «در این نسخه هیچ نشانی از «پازوار» نیست و دویبتی معروف با مطلع «مر گل امیر گینه پازواره...» نیز در آن دیده نمی‌شود (همان، ص. ۲۲). از طرفی این نسخه به تاریخ ۱۲۵۸ق یعنی دو سال قبل از نگارش *ریاض‌العارفین* (۱۲۶۰ق) و نوزده سال قبل از جلد اول *کنز‌الاسرار* (۱۲۷۷ق) نوشته شده است که «کهن‌ترین نثر ثبت شده» (ذبیحی، ۱۳۹۸، ج ۵/ص. ۱۳۱) از داستان امیر و گوهر است. پس نمی‌توان پازواری بودن امیر را به ذهن مخاطب القا کرد و بر آن صحنه گذاشت.

درباره خانواده امیر نیز، مطلبی متقن در جایی ثبت نشده است. ادعا کرده‌اند که او دارای سه فرزند بوده که از سطوت زمانه آن‌ها را از دست داده است (مجیدزاده، بی‌تا، ص. ۶۵). شعری که به نظر پژوهشگران به مرگ فرزندان امیر پازواری اشاره دارد این است:

سه‌تا چیندکا داشت‌مه خجیر و خارک   آثاره کرچک بورد آثاره شالک
آتا ب‌مونس ونگ بکنه بهارک   اونهم گت په گته زنده کتارک
(کنز‌الاسرار، ۱۳۳۷، ج. ۱/ص. ۱۶۰)

Sətä čindəkä daštme xejir-o-xärek//Attä-re kərček baverd attä-re šäleک
Attä bamunes vang bakəne bəhärek//Unem katepe kate zande kətärek

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مازندران _____ عارف کمرپشتی و همکار

برگردان: سه جوجه داشتم که مقبول و زیبا بودند. یکی را باز شکاری ربود و دیگری نصیب شغال شد. یکی باقی مانده بود که آمدن بهار را مزده دهد، آن هم در کنار دیوار به حالت نزع افتاده است.

تمامی واژه‌های مصراع‌های این دوبیتی، در معنی حقیقی خود به‌کار رفته‌اند و این، تصویری از زندگی ساده‌روستازاده‌ای است که جوجه‌هایش را باز شکاری و شغال خورده‌اند. تناسب یا مراعات‌النظیری که میان کلمات این دو بیت به وجود آمده آن‌قدر با زندگی روستایی عجین شده که نمی‌شود برای آن مفاهیم استعاری در نظر گرفت. تناسب میان «چیندکا، کرچک، شالک، بهارک، ونگ، کت په، کتارک و ...» گویای این نظر است (کمرپشتی، ۱۳۹۳، صص. ۴۴-۴۵).

عده‌ای گفته‌اند امیر دو برادر به نام کریم (برادر بزرگ‌تر) و رحیم (برادر کوچک‌تر) داشته که هر دو از سواد بی‌بهره بودند و فقط امیر دارای سواد بسیار بود. «در حال حاضر زیارتگاهی در نزدیکی امیرکلای فعلی به نام کریم و رحیم است که می‌گویند مدفن کریم و رحیم و امیر در آنجاست» (قلی‌پور گودرزی، ۱۳۷۶، ص. ۱۶۱).

در بی‌نشان بودن امیر همین بس که «در اواخر دوره صفویه، تذکره بزرگی به نام «تذکره نصرآبادی» نوشته شده بود که نام و نشان و آثار بیش از ۱۰۰۰ شاعر و نویسنده را در خود جمع کرده بود، بدون آن‌که حتی نامی از امیر پازواری برده باشد. درحالی که نام چند شاعر کم‌آوازه‌مازندرانی در آن دیده می‌شود» (مهدی‌پور عمرانی، ۱۳۹۳، صص ۲۰-۲۱). اگر بر فرض استنباط از اشعار امیر پازواری، دوران زندگی او را عصر صفویه بدانیم، چگونه می‌توان پذیرفت که از زندگی‌نامه چنین شاعری حتی به اندازه کم‌آوازه‌ترین شعرای مازندرانی هم، سطری در جایی مکتوب نشده و سندی بر جای نباشد؟ این مهم هر پژوهشگر و محقق ادبی را به ورطه افسانه و برساخته بودن

امیر پازواری سوق می دهد. در واقع «امیر پازواری از طریق علاقه‌مندان از تاریخ‌کنده می شود و به اسطوره باز می گردد تا جاودان شود» (آقاجانیان میری، ۱۳۷۷، ص. ۸۴). شخصیتی که گاه تا مقام یک عارف اعتلا می یابد، «علم لدنی بر او گشوده می گردد، از عرفان و رمز و راز می گوید» (همانجا). در افسانه‌ها، مردی عامی است، «مردی بیه دهاتی و عوام» (پازواری، ۱۳۳۷، ج. ۱/ ص. ۱۲۴)، اما در ادبیات مکتوب و شفاهی، دانایی است که اشارات او به قرآن و شاهنامه و اساطیر این کتاب‌ها و نمونه‌هایی در خلال شعرهایش نشان می دهد که او مردی آگاه و حکیم است (هنری‌کار، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۸-۱۷۹).

یک ذره نمونست که نخونستیم   یک نکته نمونست که ندونستیم

اسا دفتر دونش ر خونستیم   ها دونستیم هچی ندونستیم

(کنزالاسرار، ۱۳۴۹، ج ۲/ ص. ۱۰)

Yek zarre namunst ke naxunestimä//yek nukte namunest ke nadunestimä
Esä daftere dăneş-re xunestimä// hä dunestimä heçi nadunestimä

برگردان: چیزی نمانده بود که نخوانده باشیم. نکته‌ای نمانده بود که ندانسته باشیم. هم اکنون که دفتر علوم را می‌گشایم و به دانسته‌هایم می‌نگرم، متوجه شده‌ام و دانسته‌ام که چیزی نمی‌دانم.

از دوبیتی بالا «چنین استنباط می شود که وی از دانش و علوم، هنر و فنون زمان خویش به حد توان، لزوم و موقعیت آن عصر؛ آشنایی، اشراف و نسبت به برخی از آن‌ها وقوف و استحضار داشته است» (مجیدزاده، ۱۳۹۴، ج. ۱/ مقدمه، صص. ۵۷-۵۸). در شرح و توضیح اشعار به‌جامانده یا منتسب بدو استنباط می‌کنند، با ادبیات کهن فارسی آشناست یا با توجه به یک دوبیتی (چهارپاره) مدعی‌اند افزون بر زبان‌های پارسی به ترکی، عربی و پهلوی (تاتی و اوستایی) احاطه و تسلط داشت (همان،

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمرپشتی و همکار

صص. ۵۶-۵۷). گمنامی و عدم حضور شاعر در اسناد تاریخی، علاقه‌مندان بدو را به این استدلال سوق می‌دهد که ناشناخته ماندن چنین شخصیت جامع‌الاطرافی با ظلم و جور هیئت حاکمه مرتبط است و این‌گونه اظهار نظر می‌کنند که «سیاق شعری آن عارف بزرگ گواه این مدعاست که با حکام زمان خویش میانه‌خوشی نداشته است» (ستوده و داودی درزی‌کلایی، ۱۳۸۴، ص. ۳۴۵). بنابراین در پاسخ به پرسش اول تحقیق، پژوهش‌های صورت‌گرفته، نه‌تنها نتوانسته هویت شاعر بومی‌سرای مازندرانی را روشن و شفاف سازد، بلکه با وجود شک و تردیدها، فقط تلاش شده با برچسب پازواری، هویت مبهم شاعر را به هویتی ساختگی بدل سازد. در واقع برداشتن پسوند مازندرانی و جایگزین کردن پسوند پازواری در شناساندن و معرفی شاعر و زمان و مکان زندگی او مفید نبوده و همچون غلط مصطلحی در بین عوام و خواص رواج یافته است، در حالی که مجهول‌الهویه بودن شاعر نام‌آور مازندرانی به قوت خویش باقی است.

۳-۲. کنزالاسرار مازندرانی یا دیوان امیر پازواری؟

نام و آوازه‌امیر پازواری به‌طور حتم مرهون سروده‌هایی است که به «امیری» معروف است و پرداختن به امیری‌ها برای پاسخ به پرسش دوم تحقیق راهگشاست که در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

در سرزمین تبرستان واژه «امیری»، نام و یاد امیر پازواری را تداعی می‌کند، اما امیری بیشتر مبین یک نوع ادبی است تا اشعار شخص امیر. قبل از برنهارد دُرن، برای اولین بار «الکساندر خودزکو» (۱۸۰۴-۱۸۹۱م)، ایران‌شناس لهستانی، سال ۱۸۴۲م «هفده ترانه مازندرانی را در لندن منتشر نمود که پانزده ترانه نخست آن به "امیر" شاعر محبوب، مشهور و ملی مازندان اختصاص دارد» (ذبیحی، ۱۳۹۴، ص. ۳۵؛ ر.ک: قلی‌پور

گودرزی، ۱۳۷۶، ص. ۱۶۱). کتابی که به نام *کنزالاسرار مازندرانی* موجود است و بر پایه آن مشتاقان امیر و امیری، بعدها عنوان «دیوان امیر پازواری» به آن داده و اشعار را چاپ و شرح و تفسیر کرده‌اند؛ در واقع جُنْگی از تبری سروده‌هایی است که برنهارد دُرُن آن را از سینه مردم مازندران از بابل تا غرب مازندران بیرون کشیده و به یاری میرزا محمد شفیع مازندرانی گردآوری و در دو جلد چاپ کرده است. جلد اول، نخستین بار سال ۱۲۷۷ق/ ۱۸۶۰م در سن پترزبورگ و بار دوم در سال ۱۳۳۷ش با مقدمه منوچهر ستوده و محمدکاظم گل‌باباپور به صورت افست چاپ شد. جلد دوم *کنزالاسرار* در سن پترزبورگ سال ۱۲۸۳ق/ ۱۸۶۶م و افست آن سال ۱۳۴۹ش به کوشش و مقدمه محمدکاظم گل‌باباپور منتشر شده است.

در پاسخ به این سؤال که آیا اشعار گردآوری شده در *کنزالاسرار* همگی سروده امیر پازواری است یا نه؟ باید پذیرفت که اشعار گردآوری شده در *کنزالاسرار*، متعلق به امیر پازواری نیست، زیرا بخشی از آن، جمع‌آوری اشعار امیرعلی طبرستانی است که در دوره تیموریان و نزدیک به عصر صفویه می‌زیسته و هرچه به غرب مازندران نزدیک‌تر شده اشعار شرف‌شاه دولایی نیز، بر آن افزوده شده است. بخشی از دوبیتی‌ها از شعرایی است که با نام زرگر، نصیری و... تبری سرودند یا اشعار سرایندگان ناشناس دیگر در این کتاب جمع‌آوری شده است. حتی در بخشی از *کنزالاسرار* با عنوان «من کلام امیر پازواری» به این موضوع که شعر شاعران دیگر در این کتاب آمده، این‌گونه اشاره شده است که «این کتابی هسته مسمی به *کنزالاسرار* مازندرانی که سرگذشت شیخ‌العجم و اشعار و اشعار شاعرون دیگر رء در بر دارن» (پازواری، ۱۳۳۷، ج. ۱/ ص. ۱۲۴). یعنی این کتابی است به نام *کنزالاسرار* مازندرانی که سرگذشت شیخ‌العجم (امیر پازواری؟) و اشعار او و اشعار دیگر شاعران را در بردارد. حتی برخی از پژوهشگران به این موضوع

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمرپشتی و همکار

اذعان دارند. برای مثال؛ عبارات «امیر گنه که»، «امیر گنه که» یا «امیر بائوته که» نقل قول را نشان می‌دهد و حاکی از آن است که اشعار از امیر پازواری نیست (طبری، ۱۳۷۷، ص. ۲۶۱). کنزالاسرار نامی است که ذرن به این مجموعه داده و شامل اشعار شعرای محلی سرای مازندان (بدون ذکر نام) و امیر (بنا بر نظر او) و ترجمه ۴۹ حکایت از میرزا علی است (همان، ص. ۲۶۴). از این رو، عنوان «کنزالاسرار» بر چنین کتابی، بسیار مناسب و بامسمی است. بسیاری از اشعار کهن‌تر از اشعار امیر نیز، به او نسبت داده شده و این اختلاط به دوره پس از امیر هم گسترش یافته است (فاطمی، ۱۳۷۷، ص. ۱۷۸).

در تاریخ مازندان، افراد مختلفی با نام «امیر» به زبان تبری و به سبک امیر پازواری شعر سروده‌اند، از جمله: امیرعلی طبرستانی (قرن ۹)، زرگر آملی (نیمه اول قرن ۹)، نصیری (نیمه اول قرن ۹)، گرده بازو (قرن ۶)، باربد جریر طبری (قرن ۶)، اسپهبد خورشید مامطیری (قرن ۶)، ابراهیم معینی، قطب رویانی (قرن ۷)، کیا افراسیاب چلاوی (قرن ۸)، سید عبدالعظیم علوی (قرن ۹) و رضا خراتی در دوره قاجار (مجیدزاده، ۱۳۷۶، ص. ۲۴). نیز از امیر چوپان و امیر تیمور قاجار ساروی (امیر مازندرانی) هم باید نام برد (ستوده و داودی درزی‌کلایی، ۱۳۸۴، مقدمه/ص. ۹). از این رو عده‌ای از امیری‌پژوهان بر آن شدند تا از نظر سبک‌شناسی به تفکیک اشعار امیر پازواری از دیگر شعرا بپردازند. «بررسی سطر به سطر و واژه به واژه دیوان، این نکته را مسلم می‌سازد که از نظر سبک‌شناسی نیز شعرا متعلق به یک شخص نیست» (شکری، ۱۳۷۷، ص. ۲۳۸). اشعار و واژه‌ها از گونه‌های مختلف گویش مازندرانی است و مشخصات آوایی و واژگانی از شرق تا غرب به‌ویژه غرب مازندان در آن آشکار است. واژه‌ها گاه فارسی یا نزدیک به فارسی است و نمی‌توان از آن مکانی خاص باشد (کیا، ۱۳۲۷،

ص. ۲۰؛ مداح، ۱۳۷۶، ص. ۸۱؛ جوادیان کوتناپی، ۱۳۷۷، ص. ۶۷؛ شکری، ۱۳۷۷، ص. ۲۴۲). اگرچه پرداختن به آرایه‌های ادبی امیری‌ها خارج از بحث پیش‌روست، اما به جهت نکته‌ای درخور، اشاره به آن لازم است. بررسی امیری‌پژوهان نشان می‌دهد در امیری‌ها، کاربرد تشبیه بیشتر از استعاره، مجاز و کنایه است و کاربرد تلمیح و مراعات‌النظیر نیز، قابل توجه است (آقاجانیان میری، ۱۳۷۶، ص. ۳۴)، اما با وجود تسلط در کاربرد صنایع ادبی، زیبایی و استواری در همه ابیات امیری قابل مشاهده نیست و اشعار متوسط سست و عامیانه فراوان یافت می‌شود (شکری، ۱۳۷۷، ص. ۲۳۹). لیکن از این منظر نیز، عدم تعلق سروده‌ها به یک شخص قابل برداشت است. بررسی سبک‌شناسی در تفکیک امیری‌ها نتیجه مطلوب و قابل ملاحظه‌ای به دنبال نداشت. صاحب‌نظران و عالمان این حیطه می‌توانند جهت تفکیک امیری‌های سره از امیری‌های متأخر و تقلیدی و منسوب به امیر پازواری، با نظرات کارشناسی و بدون تعصب به جد همت گمارند، زیرا کما فی‌السابق نبود سند تاریخی از دوره زندگی امیر پازواری و مبهم بودن هویت شاعر و سرایش امیری به سبک و سیاق امیر پازواری، در آمیختگی اشعار دیگر شعرا با سروده‌های امیر پازواری را به قوت خود باقی خواهد گذاشت. اگر بناست امیر پازواری به‌عنوان معروف‌ترین بومی‌سرای مازندران ماندگار بماند، پس شایسته است شک و شبه‌های موجود درباره سروده‌هایش را با کاری علمی و ادبی ابهام‌زدایی کرد.

نکته قابل توجه درباره امیری‌های موجود این است که با ذکر دلایل یادشده امیری‌ها حتی اگر سروده شخصی به نام امیر پازواری هم نباشد و الحاقی چندین شاعر سرشناس یا مجهول‌الهویه باشد، آن چنان فراگیر شده که با نام امیری شهرت یافته و در دل و جان مردمان شمال از گلستان تا گیلان، خوش نشسته است و افسانه شیرین امیر

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مازندران _____ عارف کمربستی و همکار

پازواری و سرگذشتش را بدین‌گونه که هست پذیرا هستند. از دیگر سو، ادبیات عامه برخاسته از ذهن و زبان مردمی است که برای ابراز و بیان هیجانات، احساسات، دغدغه‌ها و مشکلات زندگی و زمانه به زبان و گویش خود، داد سخن داده‌اند تا جایی که اشعار سینه به سینه نقل شده و ادبیات و فرهنگ عامه پذیرای آن است. بنابراین بدون در نظر گرفتن سراینده آثار یا منتسب کردن سراینده معلوم یا مجهول‌الهویه از روی تعصب به مکانی خاص، باید اذعان کرد که امیری‌ها در ادب عامه ارزش بحث و بررسی دارد و نمی‌توان این مهم را نادیده گرفت.

اختلاف تعداد ابیاتی را که در *دیوان* امیر پازواری توسط پژوهشگران به چاپ رسیده باید به عدم اتفاق نظر محققان افزود. اگر *کنز‌الاسرار* اساس کار قرار گیرد و حجم اثر بررسی شود؛^۴ در مقایسه با *دیوان* امیر پازواری که در سال‌های اخیر محققان ادبیات عامه به چاپ آن‌ها همت گماردند، اختلاف تعداد ابیات فاحش است. از جمله تصحیح و ترجمه *دیوان* امیر پازواری به اهتمام منوچهر ستوده و محمد داودی درزی‌کلایی با ۲۵۰۹ بیت که از انتشارات رسانش سال ۱۳۸۴ به چاپ رسیده است. *دیوان اشعار امیر پازواری* شامل غزلیات، دوبیتی، قصاید، ترجیع‌بند و... از بامداد جویباری سال ۱۳۹۱ از انتشارات کاوشگر چاپ شده است. شرح و تفسیر *دیوان* امیر پازواری در دو جلد به سال ۱۳۹۴ توسط محسن مجیدزاده (م.م. روجا) از انتشارات رسانش نوین نیز، نمونه دیگری است. مجموع ابیات این دیوان در قالب دوبیتی تا ده‌بیتی و بیشتر از آن، اشعار الفبایی ویژه و پرسش و پاسخ، ۲۶۰۷ بیت است. این تعداد به غیر از ابیات ترجیع‌گونه، امثال و حکم، اشعار مشخص شده با نام شعری چون زرگر، نصیری و سید عبدالعظیم و اشعار بازیافته بیرون از دیوان امیر است. همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، با آن‌که عده‌ای در صدد برآمدن تا با بررسی سبک‌شناسانه، اشعار

امیر پازواری را از دیگر سروده‌های مشابه تفکیک کنند، اما به جهت گستره زمانی که از قرن نهم تا سیزدهم را شامل می‌شود و فراوانی اشعار منسوب به امیر پازواری که شعرا و صاحبان ذوقی به سبک او شعر سروده‌اند، موفقیت چندانی حاصل نشد. از این رو حجم اثر در دیوان‌های چاپ‌شده متفاوت است.

اختلاف نظر محققان درباره قالب و وزن نیز، در زمره مباحث اشعار امیر پازواری قرار می‌گیرد. ساختار شعر امیر نه به زبان مردم کوهستان که «به زبان مردم دشت نزدیک است» (عمادی، ۱۳۷۷، ص. ۳۷). حال باید این زبان در قالب خاصی قرار گیرد، اما به نظر قالب مشخصی نمی‌توان برای اشعار امیر پازواری قائل شد، آن‌چنان که محققان و امیری‌پژوهان نیز، در این باره متفق‌القول نیستند. برخی با توجه به نوشته‌های هدایت در ریاض‌العارفین معتقدند «دیوان اشعار امیر، همه رباعی است و رباعی بودن شعر امیر با واقعیت شعر خنیایی در مازندران هم‌خوانی دارد» (همان، ص. ۳۰). با آن‌که در جلد اول کنز‌الاسرار شمار زیادی دوبیتی دیده می‌شود، نظر برخی بر این است که این اشعار در مرز شعر هجایی و عروضی است و تمایل به شکل غزل دارد (شکری، ۱۳۷۷، ص. ۲۴۶). اشعار چهارمصرعی او را دوبیتی، رباعی یا چهارپاره خوانده‌اند. اشعار دیگری نیز در کنز‌الاسرار هست که ابیاتش بیش از این است و از سینه مردم شمال ایران بیرون کشیده شده و چون از حافظه نقل شده، ابیات درهم تنیده شده و جابه‌جا شده‌اند. تنوع قالب‌های شعری را می‌توان در دیوان امیر پازواری از بامداد جویباری شاهد بود که افزون بر دوبیتی‌ها؛ غزلیات، قصاید و ترجیع‌بند نیز گردآوری شده است. «تکبیتی (مفردات)، نوعی رباعی، چامه‌وار (غزل)، قصیده‌وار (چکامه) و مربع ترکیب» (آقاجانیان میری، ۱۳۷۶، ص. ۴۳) تقسیم‌بندی دیگری است که می‌توان از قالب امیری‌ها به دست داد. نظر پژوهشگران را از این جهت می‌توان متعدد دانست که

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمرپشتی و همکار

ساختمان اشعار امیری از ویژگی خاصی برخوردار است و از نظر فرم و قالب با وجود شباهت‌هایی به دوبیتی و رباعی در شعر کلاسیک، در عین حال متفاوت از آنهاست. به لحاظ وزن و ساختار شعر، امیری با هیچ یک از انواع قالب‌های شعر فارسی به طور کامل منطبق نیست و آن را باید نمونه‌ای ویژه از شعر «کنار/ کرانه خزری» دانست (آذری، ۱۳۷۶، ص. ۱۵۱؛ مجیدزاده، ۱۳۷۱، ص. ۱۳).

در حیطه موسیقی، شعر امیر کمی - ایقاعی است و بلندی و کوتاهی هجاها و مدت زمان خواندن در وزن ضرورت دارد (قیصری، ۱۳۷۷، ص. ۱۶۲؛ آقاجانیان میری، ۱۳۷۶، ص. ۳۴)؛ ویژگی‌ای که باید در خوانش اشعار مآزندران‌خواه دوبیتی‌ها، خواه منظومه‌ها مورد توجه قرار گیرد. این مهم در خواندن امیری نیز، صدق می‌کند. خواننده آواز امیری با کشش، سریع خواندن یا سکون، مشکل کم یا زیاد بودن هجاها را برطرف می‌کند؛ طوری که شنونده، آواز را بدون نقص، گوش‌نواز و آهنگین می‌شنود. دامنه اختلاف نظر محققان ادبی به وزن ترانه‌ها نیز، کشیده شده است. برخی وزن ترانه‌ها را هجایی می‌دانند؛ مانند ملک‌الشعراى بهار: اگر کسی بخواهد دیوان تمامی از شعر هجایی ایران به دست آورد، باید به دیوان امیر پازواری مآزندان‌ی که به زبان تبری است، رجوع کند (۱۳۷۱، ج. ۱/ ص. ۱۲۵). ترانه‌های امیر گونه تحول‌یافته و متأخر فهلویات قدیم است. منظور از فهلویات (پهلویات) ترانه‌هایی است که پس از اسلام به گویش‌های محلی سروده شده‌ند (اسماعیل‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۹۶). ترانه‌های امیر، بین ۱۰ تا ۱۴ هجاست، اما عمده آن‌ها ۱۲ هجایی‌اند (مجیدزاده، ۱۳۷۱، ص. ۱۴؛ آقاجانیان میری، ۱۳۷۶، ص. ۴۳؛ اسماعیل‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۹۹؛ محسن‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۱۷۳؛ عمادی، ۱۳۷۷، ص. ۲۷؛ ستوده و داودی درزی‌کلایی، ۱۳۸۴، ص. ۹؛ همان، ص. ۳۴۴). برخی دوبیتی‌ها را نوعی رباعی در اوزان عروضی می‌دانند (حیدری، ۱۳۷۷، صص. ۱۰۶-۱۰۷)، یا برآنند که

امیری آوازی با وزن آزاد است، اما از یک استخوان‌بندی ریتمیک پنهان برخوردار است (فاطمی، ۱۳۷۷، ص. ۱۸۸).

نظرات ضد و نقیض امیری‌پژوهان در حیطه وزن، قالب، کاربرد صنایع ادبی و ویژگی‌های سبکی نشان می‌دهد وحدت رویه‌ای در امیری‌ها دیده نمی‌شود و این مهم به فرضیه سروده نشدن امیری‌ها توسط یک شخص دامن می‌زند.

۴. نتیجه

ابهامات و نظرات ضد و نقیض درباره امیر پازواری و سروده‌هایش، نقد و بررسی پژوهش‌های مرتبط را موجب شده است. در پاسخ به پرسش‌های تحقیق باید اذعان کرد پازواری بودن امیر سندی در تاریخ و ادبیات ندارد و به سبب تسامح و حذف پسوند مازندرانی و جایگزین کردن پسوند پازواری بنابر نظر شخصی رواج یافته است. یادکرد امیر پازواری با اسامی امیرعلی طبرستانی، امیرعلی مازندرانی و امیر مازندرانی به تردید در هویت شاعر قوت می‌بخشد و استناد به سروده‌های شاعر نیز، کمک شایانی محسوب نمی‌شود، زیرا در امیری‌های موجود غیر از پازوار از آمل، کجور، نور و... نام برده شده است. حتی پازواری بودن امیر براساس «مفصل‌ترین روایت مکتوب» مورد تردید است، چون امیری معروف «مِرِ کَل امیر گینه پازواره» در این نسخه خطی نویافته وجود ندارد. بنابراین باید در معرفی سراینده‌ای با نام و آوازه پازواری تجدید نظر شود. سروده‌های گردآوری شده در کنزالاسرار مازندرانی که براساس آن دیوان امیر پازواری منتشر شده است، متعلق به شخص امیر پازواری نیست، زیرا در جلد اول کنزالاسرار در شرح حال امیر آمده است که این مجموعه، اشعار دیگر شعرا را شامل می‌شود که بررسی سبک‌شناسانه امیری‌ها، این مهم را تأیید می‌کند و اختلاف نظر پژوهشگران درباره قالب، وزن و تعداد امیری‌ها را نیز باید بر دلایل بالا افزود؛ اما به نظر می‌رسد با

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربشتی و همکار

هجمه‌ تعصب خواص که مانع بزرگی در شناساندن حقیقت شاعر و شعر اوست، امیر پازواری و امیری باید با تمام ابهامات در ادبیات عامه‌مآزندان ماندگار بماند. رفع این ابهامات نیازمند دقت نظر و کار مجدانه‌ای است تا یک‌بار برای همیشه در ادبیات عامه‌مآزندان شفاف‌سازی شود و این شفاف‌سازی از اعتبار و ارج و قرب شاعر و شعرش در بین عوام و خواص نخواهد کاست.

پی‌نوشت‌ها

۱. برای زندگی امیر در آمل ر.ک: ستوده و داودی درزی‌کلایی، ۱۳۸۴، ص.۹.
۲. مثنوی رشتۀ گوهر داستان عشق امیر و گوهر از اهالی ساری است، اما آنچه که در روایات و بین مردم مآزندان درباره‌ امیر و گوهر رواج دارد با گزارش بینش کشمیری هم‌خوانی ندارد (اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲، ص.۱۸).
- ۳.

Konto kanzanə gerə rə mən bošâemə//xamir kardeye âbe çel sabâemə

Vâjebol vojudə allamolasmâemə//arzân mafriš derrə gerân bahâemə

- برگردان: گره گنج اسرار را من گشودم. تعلیم یافته و مظهر اسمای الهی هستم. خمیر کرده‌ آب چهل صباح هستم. ارزان مفروش، در گران‌بها هستم.
۴. تعداد ابیات دو جلد کنزالاسرار در این مختصر نمی‌گنجد، علاقه‌مندان می‌توانند به دو جلد کنزالاسرار مراجعه نمایند.

منابع

- آذری، ف. (۱۳۷۶). تبری‌های امیر و شرف‌شاه. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان، به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۱۵۰-۱۵۸.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۰، شماره ۴۷، آذر و دی ۱۴۰۱

آقاجانیان میری، ع. (۱۳۷۶). شرح حال و عروض شعر امیر پازواری. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۳۲-۴۶.

اسماعیل‌پور، ا. (۱۳۷۷). بررسی تطبیقی ترانه‌های امیر پازواری و اشعار هجایی پهلوی اشکانی و ساسانی. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مازندران: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندران. تهران: اشاره. صص ۹۳-۱۰۲.

اسماعیل‌زاده، ی. (۱۳۹۲). مثنوی رشته گوهر. سروده بینش کشمیری (سده یازدهم). رشت: رخسار صبح.

انوشه، ح. (۱۳۸۰). دانشنامه ادب فارسی. ادب فارسی در شبه قاره (هند، پاکستان، بنگلادش). ج ۴ (بخش یکم). به سرپرستی ح. انوشه. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. باباصفری، ع. (۱۳۹۲). فرهنگ داستان‌های عاشقانه در ادب فارسی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

بهار، م. (۱۳۷۱). بهار و ادب فارسی. ج ۱. با مقدمه غ. یوسفی. به کوشش م. گلبن. تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی وابسته به انتشارات امیرکبیر.

پازواری، ا. (۱۳۳۷). کنزالاسرار مازندرانی. ج ۱. با مقدمه م. ستوده و م. ک. گل‌باباپور. چاپ افست. تهران: کتابفروشی خاقانی.

پازواری، ا. (۱۳۴۹). کنزالاسرار مازندرانی. ج ۲. با مقدمه م. ک. گل‌باباپور. چاپ افست. بی‌جا. تپوری، ب. (۱۳۷۶). امیر پازواری، برساخته برجای. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۲۰۲-۲۱۹.

جوادیان کوتنایی، م. (۱۳۷۷). امیر پازواری؛ افسانه یا تاریخ؟. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مازندران: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندران. تهران: اشاره. صص ۵۹-۷۲.

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربستی و همکار

جوئیاری، ب. (۱۳۹۱). *دیوان اشعار امیر پازواری*. تهران: کاوشگر.
حیدری، ح. (۱۳۷۷). وزن دوبیتی‌های کنزالاسرار. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب
مازندران: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه‌مآزندان. تهران: اشاره. صص ۱۰۳-
۱۰۷.

ذبیحی، ع. (۱۳۹۴). شرح اشعار امیر کجوری. میرزا محمدبن سلیمان طیب تنکابنی (صاحب
قصص العلماء). تهران: رسانش نوین.

ذبیحی، ع. (۱۳۹۸). *دانشنامه تبرستان و مآزندان*، ج ۵. مدخل امیر پازواری. تهران: نشر نی.
ذبیحی، ع. و فلاح، ن. (۱۳۹۳). امیری یا منظومه «امیر و گوهر» براساس نسخه نویافته محفوظ
در کتابخانه ملی ایران. آینه میراث، ۱ (۵۴)، صص ۱۰۹-۱۳۶.

ذبیحی، ع. و فلاح، ن. (۱۳۹۵). *منظومه امیر و گوهر (امیری)*. تهران: رسانش نوین.
ذبیحی، ع. و گودرزی، م. (۱۳۹۵). امیر؛ پازواری یا مآزدرانی، کدامیک؟ فرهنگ و ادبیات
عامه، ۱۰، صص ۳۳-۵۷.

ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۲). *یکصد منظومه عاشقانه فارسی*. تهران: چشمه.
ستوده، م. (۱۳۷۷). امیر پازواری. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مآزندان: به یاد
امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه‌مآزندان. تهران: اشاره. صص ۲۱۱-۲۱۷.

ستوده، م. و داودی درزی کلایی، م. (۱۳۸۴). *دیوان امیر پازواری*. تهران: رسانش.
شکری، گ. (۱۳۷۷). درباره کنزالاسرار. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مآزندان:
به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه‌مآزندان. تهران: اشاره. صص ۲۳۲-۲۴۸.

شکری، گ. (۱۳۸۷). *واژه‌نامه و واژه‌نمای کنزالاسرار مآزدرانی (دیوان امیر پازواری)*. تهران:
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

عمادی، ا. (۱۳۷۷). پویه تاریخی شعر مآزدرانی (تبری) از آغاز تا امروز. مجموعه مقالات در
شناخت فرهنگ و ادب مآزندان: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه‌مآزندان.
تهران: اشاره. صص ۹-۴۱.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۰، شماره ۴۷، آذر و دی ۱۴۰۱

طبری، غ. (۱۳۷۷). روزنه‌ای به باغ گل. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مازندران: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندران. تهران: اشاره. صص ۲۴۹-۲۶۹.
فاطمی، س. (۱۳۷۷). نکته‌هایی درباره آواز امیری. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مازندران: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندران. تهران: اشاره. صص ۱۷۷-۲۰۳.

قربانی، ا. (۱۳۷۶). امیری. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۱۱۰-۱۱۴.
قلی‌پور گودرزی، ش. (۱۳۷۶). درآمدی بر امیر پازواری. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۱۵۹-۱۶۴.

قلی‌پور گودرزی، ش. (۱۳۷۶). زمان زندگی امیر. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۱۵-۳۱.

قیصری، ج. (۱۳۷۷). زیبایی‌شناسی شعر امیر پازواری. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب مازندران: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندران. تهران: اشاره. صص ۱۵۸-۱۶۸.

کمربشتی، ع. (۱۳۹۳). تحلیل دوبیتی‌ها و منظومه‌های عامیانه مازندرانی شهرستان سوادکوه. براساس نظریه‌های فرمالیسم و ساختارگرایی. رساله دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.

کیا، ص. (۱۳۲۷). واژه‌نامه طبری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
مجیدزاده، م. (۱۳۷۱). امیر پازواری و شعر و موسیقی. بی‌جا: مؤلف.
مجیدزاده، م. (۱۳۷۶). زمان زندگی امیر. مجموعه مقالات امیر پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران: خانه سبز. صص ۱۵-۳۱.

«امیر پازواری» و «امیری» در بستر پژوهش‌های ادبیات عامه‌مآزندان _____ عارف کمربستی و همکار

مجیدزاده، م. (۱۳۹۴). شرح و تفسیر دیوان امیر پازواری. ج ۱ و ۲. تهران: رسانش نوین.

مجیدزاده، م. (بی‌تا). صد ترانه امیر. بی‌جا: منفرد.

محسن‌پور، ا. (۱۳۷۷). جایگاه امیری در موسیقی مازندان. مجموعه مقالات در شناخت

فرهنگ و ادب مازندان: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندان. تهران: اشاره.

صص ۱۷۱-۱۷۶.

مداح، م. (۱۳۷۶). مقدمه‌ای بر امیر پازواری و معرفی نسخه‌ای نویافته. مجموعه مقالات امیر

پازواری از دیدگاه پژوهشگران و منتقدان. به کوشش ج. نصری اشرفی و ت. اسدی. تهران:

خانه سبز. صص ۷۵-۸۵.

مهدی‌پور عمرانی، ر. (۱۳۹۳). امیر پازواری بومی‌سرایی بزرگ مازندان. تهران: تیرگان.

نقیسی، س. (۱۳۴۴). تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی. ج ۱. بی‌جا: بی‌نا.

نورزاد، ف. (۱۳۷۷). نگاهی تازه به کنزالاسرار. مجموعه مقالات در شناخت فرهنگ و ادب

مازندان: به یاد امیر پازواری. به کوشش فرهنگخانه مازندان. تهران: اشاره. صص ۲۱۸-

۲۳۱.

هدایت، ر. (۱۳۴۴). ریاض‌العارفین. به کوشش م. گرکانی. بی‌جا: کتابفروشی محمودی.

هدایت، ر. (بی‌تا). فرهنگ انجمن‌آرای ناصری. تهران: کتابفروشی اسلامیة.

هنری‌کار، ب. (۱۳۹۱). غبار بر ماه، واکاوی احوال امیر پازواری از ورای شعر و تاریخ. تهران:

چشمه.

هومند، ن. (۱۳۶۹). پژوهشی در زبان تبری (مازندرانی). آمل: کتابسرای طالب آملی.

References

Aghajanian Miri, E. (1997). *A biography off Amir Pazvari*. Collected articles of Amir Pazvari by some critics. Khaneh Sabz.

Anoosheh, H. (2001). *A dictionary of Farsi literature in the Indian subcontinent*. Ministry of Culture and Islamic Guidance.

Azari, F. (1997). *Amir's Tabaris and the Shah*. Collected articles of Amir Pazvari by some critics. Khaneh Sabz.

- Babasafari, E. (2013). *A dictionary of love stories in Persian literature*. Center of Humanities and Cultural Studies.
- Bahar, M. (1992). *Bahar and Persian literature*. Amirkabir.
- Emady, E. (1998). *Historical basis of Mazandarani poetry since the beginning*. Collected articles on Mazandarani culture and literature. Eshareh.
- Esmaeelpour, A. (1998). *A comparative study of Amir Pazvari lyrics and some poems of Ashkani and Sasanid*. Collected articles on culture and literature of Mazandaran: in the memory of Amir Pazvari. Eshareh.
- Esmaeelzadeh, Y. (2013). *Masanvi of values, a Kashmiri poem*. Rokhsar Sobh.
- Fatemi, S. (1998). *Notes on Amiri's song*. A collection of essays on the knowledge of Mazandaran culture and literature: in memory of Amir Pazvari, by the efforts of the Mazandaran Culture House. Eshareh, pp. 177-203.
- Gheisari, J. (1998). *Aesthetics of Amir Pazvari poetry*. Collected articles on Mazandarani culture and literature. Eshareh.
- Gholipour Gudarzi, Sh. (1997). *An introduction on Amir Pazvari*. Collected articles on Amir Pazvari. Khaneh Sabz.
- Ghorbani, A. (1997). *Amiri*. Collected articles on Amir Pazvari. Khaneh Sabz.
- Hedayat, R. (1965). *Sufferings of mystics*. Mahmoodi.
- Hedayat, R. (n.d.). *Nasari dictionary of ideas*. Islamieh Library.
- Heidari, H. (1998). *The rhythm of secrets of Mazandaran, in the memory of Amir Pazvari*. Eshareh.
- Honari Karr, B. (2011). *Dust on the moon, an analysis of Amir Pazvari's condition from beyond poetry and history*. Cheshme.
- Honary kar, B. (2012). *Dust on the moon: reading Amir Pazvari through poetry and history*. Cheshmeh.
- Hoomand, N. (1990). *A research on Tabari language*. Taleb Amoli Bookstore.
- Javadian Kootenayi, M. (1998). *Amir Pazvari, myth of history?* Eshareh.
- Jooybari, B. (2012). *Poems of Amir Pazvari*. Kavoshgar.
- Kamarposhti, A. (2014). *Analysis of the couplet and folk poems of Mazandarani in Savadkooch city: a formalist and structuralism perspective*. PhD Dissertation. Islamic Azad University of Tehran, Central Branch, Tehran, Iran.

- Kia, S. (1948). *Word list of Tabari*. Tehran University Publication.
- Madah, M. (1998). *An introduction on Amir Pazvari and a newly found manuscript*. Collected articles on Amir Pazvari. Khaneh Sabz.
- Majidzadeh, M. (1992). *Amir Pazvari, poetry and music*. Moalef.
- Majidzadeh, M. (1997). *A biography of Amir. Collected articles on Amir Pazvari*. Khaneh Sabz.
- Majidzadeh, M. (1998). *One hundred poems of Amir*. Monfared.
- Majidzadeh, M. (2015). *Interpreting Amir Pazvari Divan*. Resanesh Novin.
- Majidzadeh, M. (1992). *Amir Pazvari and poetry and music*. The Author.
- Mehdipour Omrani, R. (2014). *Amir Pazvari, a folk poet of Mazandaran*. Tirgan.
- Mehdipour Omrani, R. (2013). *Amir Pazvari native of Mazandaran*. Tirgan.
- Mohsenpour, A. (1998). *Amiri's place in Mazandaran music*. A collection of essays on the knowledge of Mazandaran culture and literature: in memory of Amir Pazvari, by the efforts of the Mazandaran Culture House. Eshareh, pp. 171-176.
- Mohsenpour, E. (1998). *The status of Amiri in Mazandaran' music*. Collected articles on Mazandarani culture and literature. Eshareh.
- Nafisi, S. (1965). *History of poetry and prose in Iran and Persian literature*. Unknown.
- Noorzadeh, F. (1998). *A reading of secret of Mazandaran*. Collected articles on Mazandarani culture and literature. Eshareh.
- Pazvari, A. (1958). *Secrets of Mazandaran*. Offset Publication.
- Pazvari, A. (1958). *Kanzalasar Mazandarani* (vol. 1). Khaqani Bookstore.
- Pazvari, A. (1970). *Kanzalasar Mazandarani* (Vol. 2). Offset Printing.
- Shokri, G. (1998). *On the secrets of Mazandaran*. Collected articles in the memory of Amir Pazvari. Eshareh.
- Shukri, G. (2008). *Mazandarani Dictionary and Glossary of Kanzalasar (Divan Amir Pazvari)*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Sotoodeh, M. (1998). *Amir Pazvari*. Collected articles in the memory of Amir Pazvari. Eshareh.
- Sotoodeh, M., & Davoodi Darzi Kallayi, M. (2005). *Amir Pazvari Divan*. Resanesh.
- Tabari, Gh. (1998). *A way to the garden of flower*. Collected articles on Mazandarani culture and literature, in the memory of Amir Pazari. Eshareh.

- Tapoori, B. (1997). *Amir Pazvari, a figure*. Khaneh Sabz.
- Zabihi, A., & Fallah, N. (2013). Amir or the system of "Amir and Gohar" based on the updated version of Mahfouz in the National Library of Iran. *Biannual Journal of Ayna Al-Miras*, 12(1), 109-136.
- Zabihi, A., & Gudarzi, M. (2015). Amir; Pazvari or Mazandarani, which one? *Culture and Folk Literature Quarterly*, 4(10), 33-57.
- Zabihi, A. (2015). *On the poems of Amir Kojori, Mirza Mohammad Ibn Soleiman Tayeb Tonkaboni*. Resanesh Novin.
- Zabihi, A. (2019). *Encyclopedia of Tabarestan and Mazandaran*. Nashre Ney.
- Zabihi, A., & Fallah, N. (2014). Amiri or the poem of Amir and Gohar based on the newly found manuscript in the national library of Iran. *The Mirror of Heritage*, 1(54), 109-136.
- Zabihi, A., & Fallah, N. (2016). *Poem of Amir and Gohar*. Resanesh Novin.
- Zabihi, A., & Gudarzi, M. (2016). Amir, Pazvari or Mazandarani? *Culture and Folk Literature*, 10, 33-57.
- Zolfaghari, H. (2013). *One hundred love poems*. Cheshmeh.